

Бог у Револуцији

„Где, све ствари чиним нове”

Одабравши ове речи за наслов верујем да је то у исто време и тема Четврте скупштине Светског Савета Црква у Упсали, као и да је израз нашег савременог искуства. Седам година које су протекле од Треће скупштине Светског Савета Црква у Њу Делхију карактерише немир и револуционарни жар млађих интелектуалаца широм света, што је и подстрек црквама и свим хришћанима; наш одговор мора бити дат према новој ситуацији која је настала у свету. Ово, опет, с друге стране јесте и нов изазов који долази с наше стране друштву.

Уместо једног добро обрађеног богословског предавања, завршеног, овде бих више волео да предложим низ теза — теза које нису потпуно завршене. Одговарајуће „скуване”, већ више „предјело” за ваш апетит. Богословске тезе нису то што може одмах да се „троши”; оне су више нешто што треба да се заједно „вари”.

Теза I: Ми живимо у једном револуционарном времену. Уколико време више одмиче утолико више доживљавамо историју као револуцију. Одговорно се можемо односити према будућности само уколико смо револуционарни у свом раду.

НАПОМЕНА: Доносимо у преводу ово занимљиво предавање проф. теологије са Тибингешког универзитета Jürgen Moltmana, које је објавио часопис »The Student World«, Женева, бр. 3, 1968. Наравно, ово је протестански експериментални рад; занимљив је и за нас. Верујемо да ће се кроз њега наши православни читаоци још дубље упознати са протестанским начином мишљења у сагледању актуелних проблема нашег времена. Можемо доста и из овог есеја и ми да научимо, али и да бидимо старо протестанско инсистирање у некој новој врсти наглашености о значају човекове слободе, али и старе опозиције „црквеној хијерархији”, „св. тајнама”, са наглашеним ослоном на „вери”, и социјалној повезаности са сиромашнима, прогоњеним. У оваквом једном инсистирању не сагледа се сав значај организованог учења Цркве, кроз њену догматику, која је организовала човеков ум на најбоље могућ начин међу свим другим културним облицима, а што је нашло и свој израз у научној револуцији, у организовању савремене технологије, кроз коју се сада широм света толико успешно боримо против сиромаштва, ослобођавајући се од стеча материјалних потреба или било каквог другог ропства. Ту је револуцију извршио у своје време, у административно-организационом облику, св. цар Константин, ми смо и даље у току те револуције; то је био један нужно практичан потез једног великог хришћанина, кроз чији се рад развија и црквена хијерахија и у слободи се почињу да свету предају дарови св. тајни и учења Цркве. Према томе оно што је најважније за ослобођење човека, у искуству Православне цркве, јесте тачност учења, истинито организован поглед на откривене истине Цркве, које ослобођавају. На супрот томе имамо низ учења око којих се препиремо. Ово нарочито долази до израза данас када се помоћу науке успешно решавају проблеми сиромаштва или ослобођења човека, у чему

У овој тези реч „револуцију“ сусрећемо три пута. Јер од Вијетнама и Кубе, од расних немира у САД и студентских протеста у Западној и Источној Европи, ова реч је симбол тражења, постала је опште позната и усвојена. Али упркос тога свесно још нисмо ушли у ову нову ситуацију коју описујемо као **револуција**. Хришћани и цркве изгледа да налазе овај нов појам посебно тешким за сусрет.

Међутим, ситуација у којој живимо и размишљамо постаје, објективно говорећи, **револуционарна**. Ово може да се види бар према три велика изазова. Доминирајућа бела раса, индустријски развијене нације, развијају систем кроз који постају све богатије, док друге просечно остају далеко иза њих. Ово води антиколонијалним и антиимперијалистичким ослободилачким ратовима у Азији, Африци и Јужној Америци, а довешће нас и до једне опште кризе у годинама које долазе. У овим борбама, ослобођење од економске експлоатације везано је за ослобођење од политичке зависности и расне дискриминације. Пролетеријат савременог човечанства нису радници развијених, индустријализованих нација, већ народа Трећег Света. Карл Марксове категорије отуђења и револуционарне наде морају да буду сагледане према овоме.

Капацитет производње у индустријским развијеним нацијама резултат је досадашњих доминирајућих структура капитализма, нација и њихових бирократизованих влада. Ми ово зовемо технолошким револуцијом. Постојеће политичке, социјалне и законите структуре, за организацију производње као и дистрибуцију, нису више способне да искоришћавају нове могућности технологије за праведне и прогресивне циљеве, већ развијају све опасније тенденције за коришћене технолошких снага на чисто негативан начин у одбрану „статус кво“ — стања.

Имамо наговештаје да ће на универзитетима доћи до револуционарних промена у васпитању. Старе институције за образовање „господе“ више не одговарају све масовнијем броју присутних студената на универзитетима. Маса нових студената одвојиле су универзитет од ове старе традиције. Јер док су се раније васпитали на универзитетима експерти за једно статично друштво, данас на њима се образују они који морају да помогну народ да мисли критички и одговорно политички. Студентски протесни покрети изразили су револт политичког разума против подјармљивања аутоматизованом начину мишљења, **КАО И МОРАЛНОГ РАЗУМА** против његовог потчињавања „неутралном“ свету. Резултати науке враћају се оним истинитим људским могућностима и обећањима у циљу стварања новог човечанства. Они више не могу бити поробљени у једном друштву у којем се издају најхуманије људске могућности. Сваку грану науке која има своју социјално-политичку функцију пажљиво испитујемо.

је ангажован данас скоро цео свет. Цркви је задатак да преко своје црвене јерархије укаже свету на интелектуалне и моралне истине Њеног искуства. Она је у том погледу стрпљива и тактична, познавајући људску несавршеност. Али с друге стране овај есеј проф. Молтмана драгоцен је подстрек за нашу ипак честу спорост којој смо изложени због своје заинтересованости да сачувамо истине Откривења као највећу драгоценост Цркве, да сачувамо логику тога учења, па због чега често и не примећујемо револуционарне промене око себе, према којима смо и дужни да се односимо са новом активношћу и тражења нових путева ради успелијег уношења у друштво истинитих и једном за свагда револуционарно датих нам истина; које су увек актуелне јер их стално решавамо у својој интелектуалној активности. Данас у томе имамо више могућности него икад, јер је Црква успела да уздигне кроз свој вековни рад, беседе, св. тајни, и црквену јерархију, савест социјалне пробудености човека на такав степен да данас скоро сви широм света решавамо социјалне проблеме са религиозном побожношћу, а Цркви је остала дужност њеног даљег учења о истинама Откривења као основи живота, јер у сумњи и релативизму човек се не осећа „код куће“. Још једном желимо да подвучемо да доносимо овај есеј без неке посебне анализе одобравања или неодобравања изнетих ставова, већ једноставно да укажемо на један протестански поглед на актуелне проблеме нашег времена. На овим страницама нашег часописа доносићемо редовно и даље по један есеј са истим циљем, упознавајући вас на тај начин са истакнутим протестанским као и римокатоличким богословима и њиховим погледима. Верујемо у њихов подстрек за размишљање, што на свој начин богати наше православне погледе и учвршћује нас у њима.

Уколико време све више пролази уколико га све више доживљавамо као револуцију. Али „шта је револуција?“ Подразумевам под њом промену структуре основе једног система — било економског, политичког или религиозног. Све друге промене могу да се схвате као еволуција или реформа. Али промена у основи једног система је стварно могућа само уколико се увиде могућности и снаге да то изврше. Људи развијају код себе критичку свест кроз упоређење стварног стања са могућим, примећујући разлику. Када је схвате будућност ће бити другојачија од садашњице. Живимо данас у једном свету нереализованог али сасвим могуће реализованог човечанства. Имамо, данас, могућност да решимо проблем глади у свету, да разматрамо прираштај становништва; али сваку структуру која нас омета у овоме морамо променити. Данас, поплава могућности привлачи постојеће институције да их остварују. Посматрајући критичким оком будућност која лежи испред нас идеал је у контрасту према несавршеној садашњици. Тако, под притиском мишљења реакционара, садашње време стоји у супротности према будућности која долази. Наука, технологија и васпитање непрекидно стварају нове могућности, присиљавајући нас све више и више ка револуционарности, али наше политичке способности заостају. Ми доживљавамо реалност као историју и историју као револуционарни сукоб између будућности и прошлости. Ова револуционарност, која је наша историја, има тенденцију да постаје све више нужна, од економских питања до подручја морала, од политичких проблема до питања религије, све је обухваћено сукобом могућег и стварног, будућности и прошлости. Због тога ова револуционарна историја постаје све више стална. Али и она ће изчезнути са чак и најуспешнијим новим структурама. Јер револуција није ствар једног посебно одређеног пролазног периода; већ је један нов начин доживљаја времена.

Због тога другог избора нема до да усвојимо револуционарну одговорност за будућност човечанства. Данашње прихватање задатка тражења истине обухвата и откриће, што је учинио и Грамски, да је „истина револуционарна“. Јер тражење истине открива нам могућност мењања света, чињеницу да он не мора да остане овакав какав је. Тражење истине значи стављање на пробу научних теорија о имепаративу преображаја реалности. Активност у историји која нас води праведнијем и слободнијем човечанству постаје циљ свеукупног теоретског рада. Научно сазнање постаје човеково средство личног ослобођења, које се може одговорније користити за изградњу једне хуманије будућности. Јединство знања и акције лежи у усвајању једне револуционарне одговорности за историју.

Теза II: Нова револуционарна ситуација доведа је хришћанство у једну дубоку кризу идентитета. Хришћани и цркве једино могу опоравити свој истинити идентитет када превазиђу своје духовно отуђевање и престану да иду са онима који спречавају човекову слободну само-реализацију.

„Не постоји теологија револуције“ кажу наши забринуте руководећи богослови. Али теологију револуције не стварају богослови руководиоци; њу развијају хришћани који се боре и пате у свету. С друге стране, нећемо имати „Теологију револуције“ док не будемо имали „револуцију у теологији“. Ако хришћани нису револуционарно активни они немају права да држе богословске говоре о револуцији. Црква нема права да ствара „Теологију револуције“ за свет уколико није ангажована за своју сопствену суштинску трансформацију. Она неће бити озбиљно прихваћена уколико говори и дела противу човековог економског отуђења а не бори се против духовног отуђења које саме цркве проузрокују. Имаћемо мало да кажемо о „новој земљи“ док не схватимо да је „небо наше религије“ такође постало старо, без снаге, и да нам је потребно „ново небо“ исто тако. „Критика неба промењена је у критику земље, критика религије у критику закона, критика теологије у критику политике“, каже Карл Маркс. Данас се то окреће на други начин.

Хришћанство доживљава кризу идентитета у свим деловима света. „Стари поредак је прошлост, нови још није почео“, потврђују обојени и бели, Американци и Европљани. Тако, на многобројним местима, цркве губе свој монопол над хришћанима. Људи напуштају цркве јер само у солидарности са подлацим и револуционарима они могу бити сигурни да ће живети у својој вери. Хришћанска вера губи тако своју снагу да покреће историју. Многи је напуштају јер је осећају беспомоћном да их поведе у будућност, због чега свуда траже нове људе, нову заједницу, нове богове. Да ли ће цркве изчезнути и уступити место некаквом „нецрквеном хришћанству? Да ли је хришћанство

изчезнути са изчезнућем доминације Европе и прве индустријске револуције?” Или, постоји ли у хришћанству једна латентна револуционарна потенцијалност која се може открити, која се може учинити хуманом и преокренути у акцију у друштву?

Не може бити стварне хришћанске присутности у револуционарним одлукама сем уколико нема самокритичног покрета покајања међу хришћанима. Морамо пронаћи одлучне групе које ће увести револуцију у постојеће цркве. Хришћанска се вера обраћа Богу и Христу, али у чему је задатак Цркве овде и сада? Она зна одакле долази, али не више и где иде. Будућност нас забрињава. Међутим, нико не налази свој идентитет само кроз сећање на своје порекло. Његов идентитет се изграђује у практичној идентификацији и ангажовању, у садашњици, у изградњи велике будућности. Када хришћани поново открију зашто су овде они ће поново сазнати и ко су. Садашња криза тера неке у „златну прошлост” да би покушали да је сачувају. Други налазе уточиште у једној неполитичкој и чисто емоционалној вери, а неки опет у активности директно управљеној ка будућности; прилазе револуционарним групама и онда се лутајући питају да ли су још хришћани, и ако јесу, зашто.

Како можемо да пробијемо наше духовно отуђивање од реалности живота за слободом која зна шта тражи? Како можемо да продремо кроз наш критицизам традиционалног хришћанства у свест новог рођења и нове самосвести? Где је „ново небо”?

Нада лежи у ангажованим хришћанима да би се црква могла променити. Они су свесни дубоке разлике између садашњих облика хришћанства и могућности његовог реализовања. Омета их у раду вера везана за бригу о будућности; омета их у раду поражавајући карактер моралности у Цркви; ометају их у раду ауторитативне структуре у Цркви и клерикална искљученост; омета их у раду савезништво великих цркава са постојећим стањем равнотеже. А они траже веру која је слободна и везана за наду у будућност. Траже поверење у човека због његове личне моралности. Како Црква већ толико дуго времена проповеда небеског Христа кроз беседе, св. тајне и црквену хијерархију, ангажовани хришћани сада траже јединство са распетим Сином Човечјим који чека одговор праведних међу гладним, босим, заробљеницима и избеглицама.

Теза III. Есхатолошка (и месијанска) традиција на нас може васкрснути ново рођење хришћанске наде у нашем револуционарном времену.

Модеран свет је отворен. Модеран начин мишљења је управљен према будућности. Природа се више не доживљава као статична и готово дата реалност, јер су модерна наука и технологија преокренуле природу у градилиште људског света. Друштвене структуре не осећају се више да су нам дате природом или Богом, јер знамо да их људи изграђују и да их они могу и променити. Док смо се у прошлости лично осећали одговорним пред овим структурама сада се осећамо пред њима солијално одговорним. Више немамо ауторитативних структура; оне су функционални облици заједничког живота. Модеран човек постао је господар како природе тако и своје сопствене историје — он може бити творац једног више хуманог света, али и веома лако и свог сопственог гроба. Будућност за њега је слобода и прилика за стварање новог.

Ова нова оријентација довела је наше вобичајене религиозне појмове у дубоку кризу и основа је модерног критицизма религије. Вера у једног трансцедентног Бога и религиозна приврженост прошлости бесвредно је у модерном свету.

Хришћанство једино може одговорити на ову нову ситуацију призивањем своје сопствене урођене — иако често занемарене — пророчке наде. Ово је револуционарни потенцијал иманентан у хришћанству. То је нада управљања према Богу и доласку Његовог царства, која не може бити само сведена на нешто што ће се догодити у наредном периоду историје. Уместо тога ова се **нада** рађа из сведочења Распећа у блискост овог царства, а које је због тога у историји. Раније су се хришћани надали „за душу” у небу; сада се пак политички значај ове есхатолошке наде мора да истакне кроз употребу речи „месијанска нада”. Кроз целокупну историју Израела и Хришћанске цркве увек је постајао сукоб између религиозне вере у други свет, која оставља земљу њеним сопственим плановима, и наде у будућност која усваја одговорност за преображај земље. Међутим, било међу пророцима Старог завета или апостолима Новог увек и увек наилазимо на жудњу за променом. Израел напушта у Египту Бога Сунца и његовог фараона и прихвата новог Бога, Јахвеа, у изласку из религиозног и политичког ропства. Јахвеј је био Бог обећања и изласка,

Бог завета и наде, један „Бог који иде испред нас“, „у будућност“. Овај излазак је био догађај једног религиозног и политичког ослобођења, који се још и данас доживљава као симбол ослобођења које долази. Хришћани су познати као „они који имају наду“ (Еф. 2:13; I Сол. 4:13). У сведочанству Распрећа царства слободе хришћани виде стари свет распет да би нов могао да буде рођен. Тако се хришћани рађају кроз понижење страним силама и кроз предавања вери да би се објавио долазак Бога и Његовог Месије, који ће привести крају патње целог света. Пред старим светом световних политичара хришћани су се појављивали као револуционари било земље или неба. Они су презирали „богове“ своје отаџбине и одбили да принесу жртве римском императору — богу. Нису били задовољни са „Рах Романа“ већ су жудно очекивали „Рах Christi“. Целсуз, добро познати критичар хришћанства из другог века, оптужује хришћане да су проузроковали немир на небу због одбијања да принесу жртве боговима који су се због тога разбежеле на све људе. У исто време ови „небески револуционари“ довели су у пометњу утврђени религиозно-политички поредак на земљи. Због тога су били оптужени да су јавни непријатељи државе и издајнице човечанства. Ни св. ап. Павле ни св. оци нису развијали „теологију револуције“; али последица хришћанске вере у Бога, у распетог Христа, била је сигурно револуционарна. Том вером они су напали централни нерв политичких религија и религиозних политичара свога времена. Њихова теологија била је револуционарна и поред тога што ништа нису знали о „теологији револуције“.

Данас, такође, морамо бити обазриви у погледу нечега што може произићи из каквог неконтролисаног ефекта. Радикално хришћанство имаће свој револуционарни ефекат. Али један револуционарни програм био би добар пут да га неутрализује. Име „револуционар“ јесте име које му може бити дато само од других; нико не може сам себе назвати овим именом.

Ми разумемо есхатолошки месијанизам у границама речи „нов“. У избеглиштву и у ропству, пророци су говорили Јеврејима о „новом Изласку“, о „новом освајању обећане земље“, о „новом Сиону“, о „новом Јерусалиму“ и о „новом Давиду“. И у ову поруку једне нове будућности за Израел пророци су уносили још никад остварене димензије једне велике будућности: коначно спасење и универзално искупљање за целу ствар. У Новом завету апостоли су објавили вест о „новом човеку“, „новом завету“, „новој речи“, „новом вину“, „новом народу Божијем“, и, на крају о „новој твари неба и земље“. Ова универзална хришћанска порука с НОВОМ јасно је резимирана у Божијој завршеној речи: „Где, све ствари чиним новим“. Према овоме, нова будућност нам се појављује у прелазној историји — право, кроз послање Бога Месије, који отелотворава у својој личности међу смртницима слободу која долази и чини је остварљивом међу свим кроз своје васкрсење; затим у предавању нам Јеванђеља, речи будућности која разрешава грешнике, оправлава безбрижне и даје наду онима који су сломљени; затим, у установању Цркве Христове, „новог народа Божијег“, у којем ће се окупити све расе и сви језици, авангарда новог човечанства која заступнички, од принуда овога света, остварује слободу за друге; затим, у новој покорности верника, који, међу свакодневним стварима овога света, антиципирају слободу која долази; и коначно, у „новом небу и новој земљи где правда обитава“, где Христова присутност чисти небо од религиозних митова и сила и земаљских болова, туге и бесмислене смрти.

Ово је историјаска вера у будућност која сједињава Божије присуство и слободу стварног света. Истина, ова нада у нашој историји често је била погрешно тумачена. Она извире у животу кроз борбу са назадним митовима и лажима са којима се сукобљава. Другог хришћанског појма, који носи у себи семе новог рођења за духовно савремену веру, од наде нема.

ТЕЗА IV. Нови критеријум теологије и вере треба да буде нађен у акцији.

Циљ Марксове критике религије био је категорични императив „збацивања свих структура кроз које је човек понижен, поробљен, напуштен и презрен“. За њега као, и за целокупно модерно доба, етичка и политичка акција јесте пробање сваке теорије. Истина мора да буде примењена. Ако она у себи не садржи иницијативу преображавања света, она постаје само мит већ постојећег. Како је реалност исторична и човек познаје себе као биће у историји онада само у његовој историјској активности он ће наћи могућност јединства егзистенције и свести. Ово је догађај истине.

У прошлости хришћанска традиција наде у долазак Бога и ново стварање није увек била верна овом критеријуму. Хришћанска нада у будућност често

је била чиста спекулација. Говорено јој је о последњим догађајима да долазе као да су се већ одиграли. Али само се о прошлости може говорити; будућност треба да буде антиципирана историјски у речи и делу. Хришћанска нада биле је често једно појовно уверавање о вечности коју нам Бог осигурава, и тако је неутрализовала живот на земљи. Не смемо међутим заборавити да су есхатолошке визије почетно биле визије мученика на њиховом путу у изгнанство или у арену и да су биле саставни део њиховог мучеништва. Овај критичан проблем може да се формулише према Раушенбушовим речима: Аскетско хришћанство сматрало је овај свет подручјем зла и напустило га је. Човечанство очекује револуционарно хришћанство које сматра овај свет светом зла али који треба да се промени. „У нашим новим условима есхатолошки симболизам хришћанске наде изгледа митолошки. Не можемо да наставимо да сањамо о вечности, већ морамо, толико колико је то могуће, веровати у будућност кроз практичан контакт са бедом садашњице. Ово је неопходно не само због модерног света, већ то је такође и једна од Христових заповести. Он није само објављивао Царство Божије, већ га је практиковао кроз своју љубав према грешницима. Као што данас студенти откривају да је „истина револуционарна“, хришћани морају да откривају да их Христова истина „чини слободним“ и захтева од њих да „буде учињена“, као што је Јеванђење по Јовану наглашава Истинитост хришћанске наде се практикује у преображају садашњице. У очекивању да будемо преображени Богом, ми преображавамо себе и свет око нас у сличности нове твари. Ово је могућност која даје живот хришћанској вери. То је могућност која се реализује кроз веру у покајању, у преображају, у новом рођењу живој нади и у новом животу који не зна за раздвојеност од Бога. Месијански ток обнове тече кроз историју од Бога Месије који је умро за овај свет и био васкрснут за нови, свет Божије правде која долази. Ми налазимо у овом свету због тога не само унутрашње преображаје и ослобођења људских срца, већ такође реформиције, ренесансе и револуције. У перспективи хришћанске наде свет није једна безначајна чекаоница за пут душе у небо. То је поприште борбе за слободу и изложено место свих ствари нове твари. Нада не сме да лиши садашњицу значаја због снова о будућности; али она не може ни да компензира празну садашњост сновима о будућности. Већ, на првом месту, нада треба да уноси пројектовану будућност у невоље садашњице и да је користи у практичној акцији да би се одстраниле невоље. Кроз критику и протест, с једне стране, машту и активност с друге, слобода за будућност постаје реалност.

Због тога у овим нашим данима активност црква је најаче оружје у критици Цркве, а хришћани ће бити суђени да ли испуњавају или не испуњавају истину Христову и доказују своје веру кроз рад.

ТЕЗА V. Црква није небески судија над размирицима овога света. У садашњој борби за слободу и правду хришћани морају бити ангажовани на страни поробљеног човечанства.

Неки су мишљења да због тога што Црква постоји за све људе она се мора држати по страни од свих политичких размирица, с обзиром, изјављују, да не постоје јасна и директно одређена упутства хришћанима у погледу политичких проблема, Црква мора бити у служби свих, ангажована на свим странама. Али, ово је стари став у новом руху, дат од преставника организованих црква — Црква је „трећа сила“, „неутрална платформа“ за мир и обнову, „место састанка“, јер су „са гледишта вечности“ сви земаљски спорови релативни и неважни. Истина, било је каткад прилика када је овај посреднички став Цркве био и користан у борби за мир; али, данас, сваки неодређен и теоретски исконструисан позив за мир изумире заборављен; као што је случај са говором папе Павла VI у Уједињеним Нацијама. Стране у сукобу су уморне од апстрактних позива и вербалних беседа о моралности, које се упућују њиховој савести. Они не очекују да реше своје сукобе кроз трансцеденталну мудрост Цркве.

Али ако се хришћани активирају у политичкој борби, неће ли они тада заборавити да Бог воли све људе? Не мисле да треба! Циљ хришћанског универзализма може се остварити само кроз дијалектичку ангажованост за потлачене. Циљ је Цркве да буде „нови народ Божији“, за којег други могу рећи у њему, „Нема Јеврејина нити незнабошца, Грка или варварина, господара или роба, човека или жене“. Данас, могли би да кажемо: ни обојеног ни белог, ни комунисте ни антикомунисте, јер смо „сви једно у Господу Исусу Христу“. Препреке које су људи изградили да обележе своје положаје и унизе друге

срушене су у Цркви Христовој, јер су људи у Њој обликовани на други нови начин. Рушећи и поткопавајући све препреке — религионе, расне, васпитне и класне — хришћанска заједница се показује као заједница у Христу. Нови знак Цркве у нашем свету треба да буде у томе да она није састављена од сличних већ од „несличних”, чак и од бивших непријатеља. Ово би значило да националне цркве, класне цркве и расне цркве, нису истините у Христу, већ јеретичке због оваквих својих структура.

Овај пут ка циљу једне нове људске заједнице обухвата све нације и језике и револуционаран је. Да цитирамо апостола Павла: „Јер погледајте знање своје браћо, да нема много премудрих по телу, ни много силних ни много племенитих; него што је лудо пред овим светом оно изабра Бог да посрами премудре; и што је слабо пред светом оно изабра Бог да посрами јако; и што је неплеменито пред светом и уништено изабра Бог, и што није, да уништи оно што јест, да се не похвали ниједно тело пред Богом. (I Кор. 1,26) Према овом цитату слабим је дата власт над јаким. Заједница Распетог је окупљена, према једној старој пророчкој слици, тако да ће се долине уздићи а брда спуштити, а они који су гладни правде биће благословени, а они који се оправдавају биће можда осуђени. Тако је стаза Царства у свет припремљена. Само ће на овај начин сва тела видети славу нашег Господа. Божија љубав и Христово човечанство је на страни оних који носе терет, бриге. Али како све ово може да буде пут новој заједници у којој су све препреке разрушене?

Мартин Лутер Кинг ставио се на страну обојених и сиромашних. Он је организовао штрајкове и протесне маршеве противу белих расиста и капиталистичког друштва у својој земљи. Али увек је мислио на страх и охолост белих — на губитак њиховог спасења. Мобилисао је обојене и сиромашне не да би се обојени светили белим него да би се скупили и обојени и бели од расне мржње, расне отуђености.

Млади Маркс није говорио само о отуђењу експлоатисаног пролетаријата већ је такође разумео и отеђеност капиталистичког експлоататора. Ако је неко лишен или опљачкан од своје истините људске природе, плачкаш је лишен онда и своје.

Алберт Каму објашњавао је циљ револуције на овај начин: роб се диже против свог господара, одбија на тај начин да га прими за господара — али не и као човека. Његов протест је управљен противу господаревог одбијања да га третира као човека. Оба и господар и роб, не могу на овај начин у слободи бити хумани један према другом. Ако би робово одбијање било тотално, његов револт не би донео ништа ново свету; само би, на тај начин у њему поново успостављао нехумане односе. Револуција се не састоји у томе да преокрене робове у господаре већ да ослободи свет од робовско-господарске структуре, да би људи могли да третирају једни друге као људе. Ако револуција изгуби овај циљ испред себе, она постаје нихилистичка и губи своје олушевљење.

У овом погледу хришћанска ангажованост за „проклето овог света” стаза је искупљења и за оне који су проклет и за оне који проклињу. Само кроз ову дијалектику ангажованости истинити универзализам се може остварити. Еклезиастички тријумф није одговарајућа антиципација Божијег царства.

ТЕЗА VI: Проблем насиља и ненасиља лажан је проблем. Остаје само питање одговарајуће и неодговарајуће употребе силе и питање прилагођавања средстава циљевима.

Они који највише данас инсистирају на „ненасиљу” обично су они који држе полициску власт. Они пак који апелују на револуционарно насиље обично су без икакве власти. Власт, међутим, мора да оправдава себе, иначе она није ништа друго до „гола власт”. Коришћење револуционарног насиља мора да буде оправдано људским циљевима револуције, а постојеће структуре власти нехумане су ако су само „гола власт”. Ни на један други начин револуционарно насиље не би се могло разумети или оправдати. Уколико се не употребе сва могућа средства, нико неће веровати у револуционарну будућност; али ако се употребе неодговарајућа средства циљеви револуције су издати.

Критеријум сваке акције јесте опсег могуће промене. Потребно је добро увежбано око које може да види препреке, средства и циљ у истој перспективи да би се постигао жељени резултат. Нема смисла охрабљивати радикализам десних краткорочним револуцијама. Безциљно је будити „заспале псе” газети им само репове. Безциљно је на улицама подизати, у краткорочним акцијама, контра-насиље да би се само показало како је рђав противник.

У темпу револуционарног нестрпљења, које је неизбежно жедно све снажније активности потребан је дугорочан план стрпљења и маште да би се планови добро извели. Потребна је способност комбинације онога што се жели са оним што се може и онога што је субјективно достигну — једна веома деликатна способност.

Људски циљеви револуције не смеју бити дискредитовани неодговарајућом употребом насиља. Чак и у револуционарном покрету средстава могу прекорачити циљеве — нешто што смо видели у стаљинизму. Ако се средства насиља користе против насиља, биће веома тешко после револуције привести насиље крају. Да ли је ико познавао диктатуру или систем тајне полиције, или неки систем бирократског насиља, да је сам себе распустио? Ако је циљ револуције једна потпунија реализација човекољубља, онда се ово човекољубље мора упражњавати и у тзв. „прелазном периоду”. У процесу промене морамо антиципирати будућност и живети човечно чак и у прелазном времену.

Према томе једна модерна револуција која се изводи у корист једног више хуманог човечанства, мора бити опрезна да не падне у категорије поретка света којег жели да промени, збаци. Опасни круг насиља и контра-насиља јесте такав да у њега морамо улазити веома обазриво ако икад желимо да савладамо и уништимо насиље. Револуционарна средства морају стално да буду саглашавана људским циљевима. Супротно томе, револуција ће се спустити у тероризам и апатију. Како ћемо, међутим, користећи насиље помоћи се да успоставимо царство дружељубља ненасиља? Они који дозвољавају својим опонентима да им они прописују законе несумњиво да нису ново човечанство. Може се користити свако средство, али да би та средства збунила непријатеља она морају да буду другојачија и боља од његових. Мартин Лутер Кинг је говорио и делао, ослањајући се на такву истину која није зависила од политичке власти или њених правила; и, само због тога, био је снажнији и опаснији од пророка насиља. Похерски хазардери власти морају бити приморани да прибу разумној игри шаха.

ТЕЗА VII. ПРИСУСТВО ХРИШЋАНА У РЕВОЛУЦИЈАМА ПОТВРЂУЈЕ ДА СУ СЛОБОДНИ ОД ПРИНУДЕ ЗАКОНА

Предлажем ову последњу тезу са више обазривости и много више самокритичности, не као школски надзорник, како би он то учинио, већ скромно указујем на зрачак наде. Револуције су често легалистичке. Разумљиво је, али је за жаљење, да њима такође, често задоминира морализам са сасвим одређено дефинисаним „добрим људима”, на једној страни, и „рђавим” на другој. Наравно, у праву су што једни критикују слабе стране својих опонената и хвале оне у свом сопственом логору. Али проблематичног има и у најбољим животима. Чак и највиши степен само-критике према својим сопственим недостацима није довољан. Самокритичност није нужно довољна да спречи стаљинистичку охолост у сопственим достигнућима. Револуционари често подсећају на старе пуританце који сувише озбиљно схватају своје улоге, заборављајући да се насмеју и себи. Сасвим је ово и разумљиво, чак и неизбежно. Али, ја бих се надао од оних који верују у присуство Божије у револуцијама да могу да се насмеју, запевају и заиграју. У току једне хришћанске студентске револуције у САД, оно што ме је дубоко импресионирао јесте студентска снага да одбаце раније обавезе и апатију и да се насмеју онима против којих су се побунили, али и себи, били су то „радосни револуционари”. Чак и у време мучеништва, једна револуција може бити слична каквој „процесији ослобођеног”, и тада превазилази и саму револуцију. Исус није био сличан зилоту Бар Кохаби, нити проповеднику покајања Јовану Крститељу. Он је био назван „изелицом и пијаницом”. Његови ученици нису постили; али заједно са Исусом и одбаченим, прослављали су небески банкет праведности. Није ли ово била лудост? Да ли ми имамо времена за ово у времену револуције? Грађани старог света мисле да је ово глупо, пуританце узнемирава. Упркос свега ово је пут који може да ослобођава револуционарне покрете од принуде легализма и добрих дела. Вера у Бога која чини све ствари новим може ојачати оне обнове у историји које су сада могуће и морају да буду довршене. Али Бог се смеје оним који праве од себе полубогове. Слобода за револуционарну акцију може да буде везана за слободом од принуде за револуционарну капију. Хришћани могу бити чудне птице у револуцији. Они су можда „луде” револуције, они који је воле и они који јој се смеју запрепашћујући свет на та начин. Они је воле и смеју јој се јер су гласници једне веће револуције у којој Бог одстрањује и далеко веће контрадикције од оних које се икад могу и замислити присутним у револуцији.

Свако светски-преображавајуће дело правде које успе одговара Божијој правди на земљи; али увек је потребно да буде у вези са Божијим управљањем овог света у којем и чак најбоље не може да „буде врло добро“. Љубав која преображава свет одржава се надом која превазилази свет. Са ове тачке погледа, хришћанска вера може ослободити људе од стега страха и казне; и, на овај начин, дубока љубав човека који страда може да буде комбинована са радосћу и срдачном вером у Бога. Практичне иницијативе вере за будућност света везане су за извесно тајанствено расположење у човеку.

Хришћански Бог није небески чувар „статус кво“ стања. Нити је он осветнички Бог оних који страдају. У њему је само вечна радост која води целу твар прослављању. Марксисте уче о томе да се целокупан рад треба да преобрази у слободну активност. Ово би био прелаз од „царства нужности“ у „царство слободе“ — једна идеја која има дугу историју. Хришћанска традиција познаје ову идеју као вером ослобођеног човека од закона рада — ослобођење које доноси плодове љубави. Само у дубоком унутрашњем расположењу имамо преображај „нужног рада“ у игру слободе. Рад, због нужности или самоувећавања, јесте рад који отуђава и притискује човека. Чак револуционарни рад одређен је тим чим се и покушава да промени и одстрани. Вера значи да већ, овде и сада, усред сиромаштва и нужности, ми можемо да кренемо ка слободи будућности, љубави и радости. Где овај дух слободе влада, докле се овај дух радости и прослављања шири, револуција у револуцији се одиграва. Револуција се може спасти од своје сопствене отуђености. Један студент у Тибингену превео је Че Геварине речи: „Позив сваког оног који воли ствара револуцију“ у ову мисао: „дужност је сваког револуционара да уноси љубав“.